

Здравословното състояние на горите в Македония

Проф. д-р Степа НАЧЕСКИ, проф. д-р Николчо ВЕЛКОВСКИ - Горски факултет на Университета „Св. Св. Кирил и Методиј“ - Скопие

Като цяло площта на горите на Република Македония има тенденция към увеличаване. Това се дължи на няколко фактора, сред които способността на гората да се възобновява и разширява естествено, установените принципи на устойчиво стопанисване, лесокултурната и залесителната дейност на населението в остатъчния фонд на предпланинските райони, както и настаняването на някои пионерни видове в големите запустели земеделски имоти, които по-рано са били обработваеми земи.

Успоредно с тази положителна тенденция се очертава и негативният процес за намаляване на площта на чистите иглолистни и смесените, съставени от иглолистни и широколистни видове, гори. Тези видове гори имат сравнително слабо участие в горския фонд на Република Македония и тяхното по-нататъшно намаляване може да застраши биоразнообразието. Особено чистите иглолистни гори (чието участие в общия горски фонд е само около 7 %) са горски екосистеми, които са най-чувствителни към климатичните промени и са особено податливи на горските пожари, все по-актуални от година на година. Тези типове гори са застрашени и от природни сукцесии, които за условията на Република Македония се развиват благоприятно за широколистните видове. По тази причина на тези типове гори трябва да се обърща по-сериозно внимание по посока на тяхната защита, отглеждане и възстановяване, за да не намаляват като площ и да не губят голям брой полезни видове от горското биоразнообразие. Смесените гори, съставени от два или повече вида, имат особено значение за горското биоразнообразие. Те заемат 30 % от площта на горския фонд на Македония. По-особено значение имат смесените горски екосистеми, ако в техния състав са включени и иглолистни дървесни видове. Всъщност те са едни от най-полезните горски екосистеми както от гледна точка на опазването на горското биоразнообразие, така и за управлението на горите, тъй като в тях е концентрирано най-голямо количество дървесна маса с най-високо качество и стойност на единица площ. Почти всяка година в горите се наблюдават определени повреди - от горските пожари, насекомите и болестите, природните бедствия и незаконните сечи.

В определени години повредите от пожари взимат застрашаващи размери. Горските пожари крият най-големи опасности за био-

Сн. 1. Силно нападение от корояди по белия бор в Беровско, 2015 г.

Сн. 2. Гнездо от гъсеници от златозадката (*Euproctis chrysorrhoea*) върху горуна (*Quercus petraea*) в Крушевско, 2015 г.

разнообразието, като за кратко време унищожават големи площи от екосистемите и местообитанията на голям брой растителни и животински видове. През последните 15 години са опожарявани по 9200 ха гори и горски местообитания годишно. Най-много засегнати площи е имало през 2007 г. - 34 443 хектара. Щетите от природни бедствия в горите се изчисляват на около 15 000 м³, от незаконна сеч - приблизително 20 000 м³ дървесина (по данни на Държавното статистическо управление на Република Македония).

Заедно с преките щети подобни явления често пъти довеждат до физиологичното отслабване на горите върху големи площи, в които се създават условия за масово намножаване на вредните видове насекоми и болести по растенията.

Най-сериозни щети се наблюдават в младите насаждения и култури от иглолистни дървесни видове. Тези насаждения са особено чувствителни към глобалните климатични промени, екстремните температури, горещите и сухи лета, малката сума на валежите, разпределени неравномерно през вегетацията. Силно негативно влияние оказват някои вредни насекоми и болести по растенията, склонни към бързо и масово размножаване върху големи площи, като предизвикват сериозни щети и епифитотиите по дървесните видове. Такива са вторичните вредни насекоми. Здравословното състояние на широколистните гори в Македония през 2015 г. беше сериозно нарушено от каламитетното проявление на златозадката (*Euproctis chrysorrhoea* L.) в дъбовите гори в районите на Демирхисар, Крушево, Битоля, Ресен и Охрид, с тенденция за обхващане на по-големи площи. През 2016 г. от гъсениците на златозадката при много висока плътност бяха нападнали 28 135.78 ха дъбови гори, като през пролетта бе установено тоталното им обезлистване. Най-силно са засегнати дъбовите гори в Демирхисарско - 13 365 ха, Ресенско - 5294 ха, Крушевско - 1866.78 ха, Битолско - 600 хектара. В Охридския регион беше забелязан масов летеж на пеперудите от златозадката от средата на юли 2015 г., при което интензитетът на напа-

дение от гъсениците беше много силен - 7500-10 000 ха дъбови гори. Освен в тези райони големи нападения от златозадка бяха регистрирани и в Прилеп, Кичево, Македонски Брод, Гостивар, Скопие, Куманово, Кочани и Маврово.

В някои микрорайони, каквито са случаите в Прилепско, Кавадарско и Скопско, през 2013 г. бе установен каламитет на гъботворката (*Porthetria (Lymantria) dispar* L.), чиято популационна плътност през 2015 г. имаше тенденция за намаляване. Гъботворката е един от най-опасните насекомни видове по дъбовите гори, който през 2012 г. се появи върху 2885 ха в осем региона на Македония. Масово намножаване на това насекомо бе отчетено в дъбовите гори в Прилепско и Кавадарско, в няколко микрорайона в Кичевско, Крушевско и Скопско. Понастоящем плътността на популацията намалява.

Определени видове като голямата и малката педомерки (*Erannis defoliaria* Cl. и *Operophtera brumata* L.) и зелената дъбова листо-завивачка (*Tortrix viridana* L.) през последните десетина години нямат голям интензитет на намножаване и плътността на тяхната популация е в латентно състояние. Според срещаемостта и гъстотата на популацията в латентност е и пръстенотворката (*Malacosoma neustria* L.).

Особено тревожно е здравословното състояние на боровите култури върху отделни райони с каламитетно проявление на боровата процессионка (*Thaumetopoea pityocampa* Schiff.). Освен нея отново е актуална каламитетната проява на короядите по боровите култури, като най-силно е засегнат белият бор. Пълнотата и срещаемостта на останалите листояди като ръждивата боро-волистна (*Neodiprion sertifer* Geoffr.) и обикновената борова оса (*Diprion pini* L.) са малки, с изключение на някои микрорайони при боровите култури, където забележително нараства числеността на популациите им.

През последните две десетилетия боровата процессионка (*Thaumetopoea pityocampa* Schiff.) представлява постоянна заплаха за нормалното развитие на младите борови насаждения и култури в Македония. За перманентното увеличаване на популационната плътност и численост на процессионката в отделни региони допринасят оптималните климатични условия (меки зими и др.) и отсъствието на природни неприятелни. Разпространението на вредителя довежда до застрашаване и на черноборовите насаждения и култури в отделни райони - Свети-Николския, Щипския, Кочан-

Сн. 4. Борова процессионка (*Thaumetopoea pityocampa*) в култура от черен бор в Кочанско, 2015 г.

От боровата процессионка през 2015 г. бяха нападнати 13 717.5 ха черноборови култури, като интензитетът на нападение върху значими площи е оценен на среден до силен.

Най-много площи са нападнати в Крива паланка - 2705 ха, със среден до силен интензитет на нападение. Интензивни нападения има и в Пехчево - 2200 ха, Щип - 1640 ха, Свети Никола - 1029 ха, Кочани - 1019 ха, Винаца - 920 ха, Делчево - 600 ха, Битоля - 550 ха, Демир Капия - 500 ха, и Куманово - 236 хектара. Нападението е оценено от средно до силно, с очаквано евентуално обезлистване.

Особено сериозни нарушения на здравословното състояние на млади черноборови насаждения, както и черноборови и белоборови култури през последните 20 години са установени от короядите. Само през 2015 г. са нападнати 3606 ха естествени и новосъздадени борови гори. Застрашени са още 170 ха смърчови гори в Тетовско. Най-много нападнати площи са установени в естествените насаждения и боровите култури в Малешевската и Осоговската планина, Огражден, Кожух, Витолска гора, Каймакчалан и Даутица. Делът на изсъхналите стъбла при белия бор е много по-голям отколкото при черния бор. Най-много заселени с корояди са боровите насаждения, изложени постоянно на нападенията от боровата процессионка, неблагоприятните климатични условия, засегнати от продължителния засушлив период, неизвеждане на санитарното прочистване след горски пожари и горските култури и насаждения, в които не са изведени отгледните сечи. Физиологически отслабени, дърветата са добра среда за бързо заселване с корояди и съхнене. Най-интензивни нападения от корояди в борови култури са регистрирани в Кривопаланско - 2600 ха, Битолско - 450 ха, Македонски брод - 220 ха, Кичевско - 112 ха, Прилепско - 100 ха, Кумановско - 46 ха, и други.

Най-разпространените корояди в естествените насаждения и борови култури в Македония са *Hylastes linearis* Erich., *Hylastes ater* Paik., *Tomicus (=Blastophagus) minor* Hart., *Tomicus (=Blastophagus) piniperda* L., *Pityogenes bidentatus* Hrbst., *Pityogenes bistridentatus* Eich., *Pityogenes quadridens* Hart., *Ips sexdentatus* Voern., *Ips acuminatus* Gyll., *Ips amitinus* Eichh., *Ips mansfeldi* Wach. и *Orthotomicus erosus* Voern., като тези видове постоянно присъстват в боровите гори. Видовете *Ips acuminatus* Gyll. и *Ips sexdentatus* Voern. имат най-голямо влияние върху съхненето на боровите в регионите Берово, Каменица, Кочани, Крива Паланка и Прилеп. В региона на Свети Никола най-разпространени са *Pityogenes bistridentatus* Eich. и *Pityogenes bidentatus* Hrbst., на Велес - *Pityogenes bistridentatus* Eich. и *Ips mansfeldi* Wach., на Битоля - *Tomicus minor* Hart., и в околностите на Делчево - *Ips sexdentatus* Voern.

Състоянието на горите и горското стопанство на Република Македония налага прилагането на постоянни и навременни лесозащитни и отгледни грижи във всички фази на развитието на горите с цел подобряването на качествата и устойчивостта им към различни вредни прояви.

Сн. 3. Силно нападение от гъсениците на златозадката (*Euproctis chrysorrhoea*) в сечище в Крушевско, 2015 г.

ския, Винашкия, Делчевския, Пехчевския, Радовишкия, Неготинския, Битолския, Прилепския, Ресенския, Скопския, Велешкия, Кавадаречкия и Гевгелиския. От 2010 г. за първи път по-масова поява на процессионката е забелязана в най-северните части на Македония - Змиски рид, Кумановско.